

UNIVERSUL LITERAR

Supt conducerea D-lui N. IORGA

† Alexandru Florescu

Cine judecă

de N. IORGA

În literatură ca și în toată viața noastră publică — dar în literatură lucrul e și mai jignitor și mai periculos — e de mirare cine și cum judecă.

Am avut și noi o vreme de critică onestă și competentă. Care-i erau teoriile și scopurile, n'are a face așa de mult. Loialitatea și cultura însemnau mai mult decât ideile generale, concepțiile filosofice, cu care și fără care tot așa se poate enunța o judecată, numai gust și cinste să fie. În rangurile pe care le-a fixat Maiorescu puteau fi prevenții și iluzii, dar în cea mai mare parte ele a văzut drept și a spus limpede. Era oarecare curaj să recunoști pe Eminescu când își rîdeau de dînsul, nu numai cugetătorii de cafenea din București, dar oameni culți și cu autoritate. Și, cînd, din Rusia, a venit plin de doctrină marxistă îngreuiată cu naivitate moscovită, Dobrogeanu Gherea, erai liber să nu crezi că din discuțiile în jurul crimelor capitalului iese talentul lui Caragiale de pildă; nu era mai puțin simpatetic călduroasă prețuirea criticului venit de prin străinătăți.

Aș mai putea cita nume, care prea ușor se uită.

Dar azi, cine nu se crede în stare, ba chiar dator să ia în cercetare o operă literară? Ce interesantă ar fi o biografie a criticilor, de pus alături cu aceia a victimelor pe care le fac (ori de batjocuresc ori de laudă; ba chiar mai mult în cazul ultim urmă)! Mai la urmă, nu e lucru așa de înjositor scrisul ca să trebuiască să cazi supt proslăvirea, osînda ori superba tăcere a oricărui adunător de mucuri de țigări.

Am zis: mucuri de țigări. În mare parte din acestea se face materialul cu care e înzestrat criticul. Un om sărac poate fuma

o țigară proastă, dar e a lui. Aceștia toți pe mîna cărora sîntem dați au în gură numai nume mari din literaturile străine; îți vorbesc de tot ce au ele mai rar și mai abstrus; nu e literatură care să nu li fi deschis în gheorghirele cele mai adînci lăzile cu cele mai prețioase taine.

Dar uită-te bine. Vei vedea că toate acestea sînt prinse la întîmplare. Erudiție, de vitrină; spumă de conversație; împrumut de cenacul. Sînt lucruri culese de pe jos.

Să se judece cît de aspru, dar *dela înălțimea care neapărat se cere*. Și, pe lingă aceasta, să se judece cu ceia ce judecătorul știe în adevăr, *cu ceia ce s'a produs și dezvoltat în sufletul său!*

N. IORGA

SONETE

Seninătate

*O tot ascult, deși eu știu că minte
Cînd îmi șoptește dulce de iubire
Și își apasă degetul suptire,
Pe buza ei șireată și cuminte.*

*S'apoi ea știe atîta să m'atînte,
Și-atît de multe-mi spune cu-o privire,
Încît mă las furat de o zimbire,
Și-o îndrăgesc, deși eu știu că minte.*

*În ochii ei ca două perusele,
Gîndirite i, ștraguri de mărgele,
Se împletesc ca niște flori de laur,*

*Și nu știu cum și nici de cînd, șireată,
Stăpînă peste inima-mi curată,
S'a încrustat în visul meu de aur...*

Nestatornicle

*De dragul tău, — lumina victii mele.
Ți-am dat ieri un buchet de margarete,
Și ți-am șoptit în ritmice sonete:
De dragoste, de lună și de stele.*

*Tu ai zimbit la șoaptele mi rebele.
Privind la flori, cu ondulari cocheti,
Tu mi-ai mărturisit, fără regrete,
C'a mea vei fi cît vor trăi și ele...*

*Și ne am iubit apoi trei nopți de-arîndul;
Țar, cînd, șireată, mi-ai furat și gîndul,
Luînd cu tine viața, ai plecat...*

*De-aș fi știut c'atît de trecătoare
Sînt florile, — iubito, ți-aș fi dat
Un braț întreg de flori nemuritoare...*

Dem. Gálman

✦ Alexandru Florescu

de ION SAN-GIORGIU

Sînt oameni atît de înrădăcinați în viața noastră de toate zilele încît dispariția lor lasă un gol pe care îl simțim la fiecare pas și care ni umple sufletul de melancolia pe care ni-o produce în ore de reculeasă singurătate conștiința inuilității trecătoare a vieții. Alexandru Florescu era, cu impetuositatea cu care își trăia viața, cu locul de frunte ce l ocupa în viața bucureșteană și cu tinereța cu care se dăruia vieții intelectuale ca și celei mondene, un astfel de om. Opera sa literară, pe care „istoricul viitorului o va prețui altfel decît cum a prețuit-o mai acum un an-doi la reluarea „Sandeii“, birfeala cafenelei bucureștene, era de mult încheiată. Nu cred că ar fi găsit reculegerea necesară pentru a încheia o nouă lucrare dramatică. Era ca mulți dintre intelectualii noștri un „causeur“ și-i plăcea să-și risipească verva și extraordinarul său spirit de observație în convorbiri. Era un talent și o inteligență ce se fărîmița, fără a reuși să se închege într'o operă definitivă. În felul său era, de sigur, un mare diletant, căci, nu numai tot ce era nou și interesant în artă îl pasiona, ci și tot ce era ciudat și îndrăzneț în rasa omenească. Iubia anecdota, nu pentru partea ei distractivă, ci pentru materialul psihologic și etern uman pe care-l închide în ea. De și de o largă toleranță cu slăbiciunile omenești și de o rară bunătate față de păcatele semenilor, era totuși persecutat de vicile vremii, pe care le urmăria și le diseca totdeauna cu o eleganță de chirurg rafinat. Demasca, cu aceiași voluptate, prietenii, dușmanii și femeile cele mai fățarnice și mai prefăcute. De cite ori, cînd dă-

dea de tilcul adînc al unei taine sau al unei intrigi, nu spunea surîzînd: „Am fost făcut să fiu judecător de instrucție. Nimic, chiar și cele mai dragi ființe, nu scapă setei mele de a descoperi adevărul“.

Setea aceasta de adevăr a cunoscut-o lumea în acea epocă a vieții sale cînd Florescu făcea politică și gazetărie și cînd, la o vîrstă foarte tînără a jucat în viața noastră publică un rol de frunte. N'avu totuși prilejul mai tîrziu să-și exercite talentul de jude-instructor, căci intră în diplomatie. Sau poate că, socotînd diplomația ca un fel de spionaj protejat de legi și de protocoale, Al. Florescu își putu satisface plăcerea de a pătrunde misterele și de a sfîșia măștile?

Unde regăsim însă în toată îndrăzneța lui cercetare pe răscolitorul de patimi și de idei, este opera sa dramatică. Sîntem astăzi destul de departe de epoca dela 1908—10, cînd Alexandru Davila impunea lumii intelectuale pe aristocratul care îndrăznise după Ion Miclescu să scrie teatru, iar moartea, care calmează atîtea dușmăni și intrigi, a reușit, cred, să împrăștie atmosfera cam apăsătoare pe care presa o crease în jurul operei dramatice a lui Alexandru Florescu. De sigur că abia Istoria Literară va putea stabili locul definitiv ce-l va ocupa în drama românească Alexandru Florescu; totuși piesele sale își precizează de pe acum însemnătatea lor în literatura dramatică românească mai nouă.

Recetînd „Sanda“ și „Chinul“, singurele piese rămase de pe urma lui Alexandru Florescu, el ni apare, astăzi, după ce cunoaștem drama psihologică ro-

mănească a ultimului deceniu, ca un novator. În dramă, pînă la Florescu se cunoștea societatea înaltă bucureșteană numai superficial. Nimeni nu o zugrăvise cu atenție și nimeni nu o studiasse cu atîta obiectivitate. Literatura pînă atunci mersese alături cu elita noastră socială. Al. Florescu înțelese să rupă cu tradiția. Deveni fără sfială gazetar și literat. Teatrul Național, înainte de directoratul lui Alexandru Davila, era uitat de lumea bogată. Davila modernisă teatrul, îl apropie prin montare, joc și repertoriu de teatrele occidentale. Deschizînd porțile larg noului autor dramatic Alex. Florescu, Davila reabilita Teatrul Național în fața elitei bucureștene. Nu era oare și acesta un punct din programul său cîștigat definitiv?

Piesele lui Alex. Florescu sînt de sigur de factură francesă. În construcție, în situație, în dialog chiar, simți predicția a utorului pentru „piesa“ modernă de salon în genul lui Bataille și Bernstein. Astăzi, de sigur, lucrul acesta poate fi socotit, dacă nu ca o scădere, în tot cazul ca semnul unei influențe pe care cei mai tineri caută s'o învingă.

În clipa însă cînd Alex. Florescu apare în teatrul românesc, construcția arhitectonică și liniară a pieselor sale, cu grija de a respecta anumite norme de aiurea, însemna un pas înainte în literatura dramatică românească. Alex Florescu dovedise printre cel dintîi că limba noastră vorbită zilnic în societate și în saloane poate fi încetățenită în literatură. Prin însăși această îndrăzneță faptă el merită locul unui precursor. Nu era pușin lucru să piepteni dialogul franțuzit și afectat al saloanelor pentru a-i face loc pe porțița literaturii. Și nu era pușin lucru să culegi elemente de viață românească obișnuită și zilnică și să aduci pentru întîia oară pe scenă o lume cu totul necunos-

cută pentru marele public. Dacă nu ar fi decît atît, și ar ajunge pentru ca locul lui Alexandru Florescu să nu mai poată fi discutat. Dar influența pe care factura sa teatrală ca și mediul pe care-l zugrăvește l-a avut asupra generației următoare de dramaturgi, ni-l impune pe Florescu ca pe un premergător. Locul unui scriitor într'o literatură nu se fixează numai după valoarea intrinsecă a operei sale, ci și după valoarea sa relativă. Deschizători de drumuri și creatori de genuri, chiar dacă opera lor nu are o necontestată valoare, se impun prin ceia ce lasă moștenire urmașilor lor cari îi vor întrece. Nu încapă nicio îndoială că excelentul tehnician care e d-l A. de Herz, precede dela „Sanda“, iar asemănarea între unele scene din ultima piesă a d-lui Prodan cu anumite scene din aceiași „Sanda“ a lui Florescu este surprinzătoare.

Dar, ceia ce mai ales face valoarea pieselor lui Alexandru Florescu e fondul adînc și problemele care-l preocupă pe dramaturg. „Sanda“ nu e de sigur o simplă piesă de salon cu cîteva scene sentimentale și unele replici scăpărătoare. E o piesă de idei și e o pagină din istoria contimporană a Romîniei. Alex. Florescu a știut să vadă în dosul sîrfaței problemele care preocupau la 1908 societatea noastră înaltă. El a zugrăvit cu trăsături rare de psiholog desăvîrșit antagonismul dintre două generații. Pe de o parte în Ana Radan mama ușuratecă și frivolă Florescu a sintetizat ceva din inconștiența mamelor care își întîrzie prea mult tinereța și uită de educația fetelor, pe de altă parte în Sanda Radan a zugrăvit efectele educației fetelor la pensionatele de călugărițe și influența culturii catolice asupra lor. Era o problemă care pasiona pe acea vreme societatea românească. Prin felul discret al tratării și prin puterea de viață a eroilor, piesa lui Flo-

rescu interesează și astăzi încă. Analisa sufletească minuțioasă a acestui procuror sentimental a reușit, nu numai să redea atîtea elemente umane definitive, dar să creeze tipuri, ca acela al boierului tradiționalist Ștefan Radan, sau ca al reporterului monden Iorgu, care au fost de atîtea ori reeditate de către dramaturgi mai noi.

A doua piesă „Chinul“ a avut mai puțin succes decît, „Sanda“, e însă, prin ținuta ei intelectuală și prin ideile pe care le discută, superioară acesteia. Alex. Florescu nu a scris aici propriu-zis o piesă à thèse. Era pentru acesta o minte prea conștientă.

E însă hotărît o piesă de idei și poate cea dintîiu de acest fel în literatura românească. Florescu a tratat aici nu numai problema eredității, dar a dramatisat conflictul între conștiința omului de știință și dreptul său la bucuriile vieții și la fericire. Dinu Mureș, tînărul medic savant, a stabilit după cercetări îndelungate că nebunia este optzeci la sută ereditară. E gata să-și publice cercetările, să-și deschidă cursul la Universitate cu această descoperire. E pe cale de a urca treptele succesului. O căsnicie apropiată îi luminează drumul pe care pășește cu încredere. Dar iată că află adevărata cauză a morții tatălui și bunicului său: nebunia. Învățatul, îngrozit de ce-l așteaptă, șovăie. Conștiința i se turbură. O luptă aprigă îi încinge sufletul.

Văzîndu-se pe marginea prăpăstiei, știînd ce-l aștepta, renunță la căsnicie, din teama de a nenoroci o femeie și în chinurile cele mai adînci mîna i se întinde horărită spre revolver. Mama sa Ana surprinde gestul, urmează o scurtă explicație dramatică și o mărturisire a Anei, din care Dinu află că tatăl său a fost alt bărbat și că este un copil al păcatului. El o iartă pe mamă, primește

cu resemnare fața ce i se deschide acum din nou, dar nu îndrăznește să se mai apropie de fericire.

Cu toate că une ori acțiunea lincezește și că personagiile nu sînt toate egal-reliefate, piesa aceasta se impune prin preocuparea ei intelectuală și prin unele situații dramatice remarcabile.

Cine știe, dacă fără anii din urmă cu agitațiile lor politice și activitatea diplomatică nu ar fi fărîmițat atît timpul scriitorului Al. Florescu nu ar mai fi scris o dramă, în care calitățile dramatice din „Sanda“ cu cele intelectuale din „Chinul“ s'ar fi întilnit într'o matură sintesă literară?

Redusă cum e, opera lui Al. Florescu înseamnă totuși un nou punct de plecare pentru teatrul românesc. Căci rare oris'a întilnit în literatura noastră un spirit atît de distins și un analist atît de atent ca Florescu. Omul de lume a întins surîzător și curtenitor mina scriitorului modest și fără pretenție. Acei cari i-au cunoscut pe amîndoi, vor înțelege ce a pierdut intelectualitatea românească prin moartea lui Florescu și în atmosfera de mahala și de birfeală a literaturii de azi vor regreta pe gentlemanul care a trecut nepăsător și îngăduitor prin mijlocul dușmanilor liliputani, cari nu l-au putut înțelege.

In toamna aceasta se implinesc douăzeci de ani dela apariția revistei literare „Ramuri“ al cărui director este astăzi d. N. Iorga.

Pentru aceasta s'a hotărît punerea de pe acum supt țîpar a unui volum sărbătoresc.

Volumul va fi tipărit în condițiuni tehnice neobișnute și în cele 300 pagini se intenționează strîngerea tuturor colaboratorilor de până acum ai „Ramurilor“.

Pentru aceasta redacția revistei face un călduros apel la vechii și noui colaboratori cu rugămîntea de a trimite manuscrise, fotografii și semnături pe adresa: Institutul de arte grafice „Ramuri“, Craiova,

SCRISOARE

*De-ar fi să vii acuma din nou la Vorniceni,
N'ai mai găsi postata cu giuga de coceni:*

*Temindu-ne de-o vreme ploioasă de Brumar,
Au fost cărați pe vale în vaiete de car,*

*Și-ori cte-ar fi de multe ciopoarele de dropii,
N'ai unde sta la pîndă și cum să mai te-apropii.*

*E cîmpul gol și negru, și drumul e glodos,
Și piclete de-o vreme coboară tot mai jos!*

*Iar preșurile iuncii, cu fiecare zi,
Devin mai grele parcă, și mai cărămizii.*

*Pe malul apei 'ncinsă cu briu de pipirig,
Cum cade-amurgu—acuma se face tot mai frig;*

*Zadarnic lingă smircuri te-apropii pe furiș;
Nu mișcă nicio rață sălbatecă 'n trestiiș.*

*Prin burniță și ceață din răsărit spre scapăt
Trec corbi 'n hoarde grele și fără niciun capăt,*

*Iar dangătul la gitul buhaiilor pe pod
Imprăștie pe lume jălanii de prohod.*

Ștefan Bălcești

SANDA

— FRAGMENT —

de Alexandru Florescu

ACTUL II. — SCENA IX.

Sanda, Ștefan.

ȘTEFAN

Fără să vreau, am prins câteva crîmpee din sfîrșitul convorbirii voastre... Ai fost cam aspră cu maică-ta, Sando... Te cunosc îndestul pentru a fi încredințat că numai dintr'o simplă chestiune de etichetă, nu te-ai fi turburat tu astfel... Vei fi avînd alte cuvinte de supărare...

SANDA

Lasă-mă, unchiule!...

ȘTEFAN

Știi cît te iubesc... Te poți încrede în mine. Ași voi să risipesc orice nor care ar întuneca seninătatea vieții ce o veți duce

împreună de aici înainte, tu și cu Elena... Eu îți înțeleg oare cum mîhnirea. Ai eșit de curînd dintr'un mediu de o rigiditate deosebită... și de aceia te-au izbit și ți-au displăcut poate unele apucături, ce le vei fi observat la mama ta... prea multă zburdălnicie... prea mare plecare pentru niște plăceri, care nu se mai potrivesc cu vîrsta sa... prea multă tinerețe... Ce vrei? neavîndu-te pe lingă dînsa, a cam uitat să îmbătrînească... Așa e că ți-am ghicit gîndul?

SANDA

Lasă-mă... lasă-mă...

ȘTEFAN

Sau poate că-ți displace lumea

care te înconjoară... o lume cam ușuratică, de care fug și eu, dar din care, de ai întîlni un bărbat de treabă, ai putea eși; și ai vedea atunci că sînt alt undeva și familii ce sînt pilde de vrednicie, de demnitate și de cinste...

SANDA

Parcă la măritiș îmi este gîndul! ..

ȘTEFAN

Dar atunci ce ai?... Nu-ți dai samă că refuzul tău de a vorbi e mai grav decît orice ai spune... Nu-ți fie teamă... deschide-ți inima, Sando... De ai nevoie de mîngîiere, nu te îndoi o clipă de dragostea mea... Vino aici lingă mine... aproape, mai aproape... și spune-ți păsul...

SANDA (care s'a apropiat de Ștefan, și cu adîncă emoție)

Dar nu pot... Ce chin, Doamne!

ȘTEFAN

Spune... spune...

SANDA (după multă gîndire)

Vrei cu orice preț?... Ei bine... fie!... (după un timp) Știi, unchiule, cum îmi închipuiam eu o mamă!... o ființă dulce, bună, care te mîngîie, te păzește, te apără, pe care o simți totdeauna pe lingă tine, chiar cînd e departe, o ființă care îți umple gîndul, inima, pe care o pui sus, sus de tot, pe care o respecti, o cinstești, înaintea căreia te închini ca în fața unei icoane... Așa mamă aș fi dorit să am... și așa mamă din nenorocire nu mai pot avea...

ȘTEFAN

De ce?

SANDA (cu emoție)

Cînd am plecat din țară, acum șapte ani, cîteva zile după moartea tatei, duceam cu mine, copilă cum eram, întipărită în adîncul meu, amintirea jalei răs-pîndite aici... Printr'o ultimă privire, îmi umplusem ochii cu tot ce mai plutia prin casă din sufletul aceluia ce se dusese... Și astfel am pornit la drum... A! Doamne! știu că durerea nu poate fi veșnică...

Dar totuși... Când m'am întors aici, parcă toate se schimbaseră... și mama și casa și lumea... nu-mi mai vorbea nimic, nimeni de tata... chiar locul lui era luat de un alt...

ȘTEFAN

Nu e adevărat...

SANDA

Nu-mi pot închipui că ai vrea să fii complicele mamei.

ȘTEFAN

Sando!

SANDA

Vezi... parcă nu mai tăgăduiești... De altminteri, ar fi și de prisos... Am văzut, înțelegi, am văzut... A! de ce nu poți, scoțându-ți ochii, să-ți ștergi dintr'odată din minte, dimpreună cu unele vedenii și amintirea lor... în brațele lui... ea, mama!... Ce grozăvie!...

ȘTEFAN

Sărmana mea copilă!...

SANDA

Cum de n'am murit pe loc în acea clipă, nu pot încă înțelege... Firea omenească găsește uneori în sine o energie parcă sălbatecă... Era tocmai în seara balului... Lovitura ce mă doborâse mi-a lăsat totuși puterea—m'ai văzut—de a juca mai departe; am condus chiar cotilionul... și ochii trebuiau să-mi rîză, cînd îmi plîngea inima... Dar încordarea fusese prea mare... n'am putut astăzi să mă mai stăpînesc... După atîta durere să mai aflu și moartea nenorocitului, sărmanului Mihai... datorită ei, desigur... să-i mai văd și nepăsarea și cum, cu surîsul pe buze, se gătia de teatru... a! atunci s'a produs în mine o revoltă... toată voința mea de a mă stăpîni mai departe m'a stins într'o clipă... și mi-a scăpat acea mișcare, acele câteva vorbe pe care le ai prins adineaori... mi-au scăpat și mărturisirile ce ți le-am făcut acum, și după care plîng ca după ceva ce pierd în mine din cinstea și din mîndria mea...

ȘTEFAN

Nu mi dă în gînd să iau a

părarea mamei tale... Dar ești nedreaptă cu dînsa, cînd îi faci o vină din nepăsare... A suferit și suferă... Dar ceia ce ți s'a părut nepăsare, nu era de cît dorința de a ascunde lumii această legătură, spre a nu ajunge zvonul pînă la urechile tale... Da, măică-ta a comis o greșală de cea mai mare gravitate. — A! Doamne! Numai de n'ar afla că îi știi păcatul! Dar azi vrea să-și ispășească vina... Ești bună și milostivă... Ajută-i și tu... și iartă.

SANDA

La ce ar folosi iertare... fără uitare...

ȘTEFAN

Vei uita... Iubirea unei mame alină multe dureri.

SANDA

Tîrzie iubire!

ȘTEFAN

Sînt și eu aici... Amîndoi împreună vom izbuti poate... nu zic îndată, dar cu timpul... să-ți vindecăm rana...

SANDA

Sînt foarte mișcată de cuvintele d-tale, unchiule... Dar am avut prilej de a vedea, în așa scurt timp, atîtea lucruri urîte, în cît am nevoie de un alt soi de mîngîierii...

ȘTEFAN

De care mîngîieri?

SANDA

De acelea ce mi le va da credința în Dumnezeu...

ȘTEFAN

A! așa e... îți uitasem evlavia. Cu atît mai bine pentru tine... Religia învață resemnarea...

SANDA

Nu rîde de cele sfinte...

ȘTEFAN

Nu rîd... Dar, ce vrei?... eu și fără de religie sînt resemnat.

SANDA

Ai suferit și d-ta?

ȘTEFAN

Si mult încă, o știi....

SANDA

Fericirile cerești îți vor răsplăti durerile pămîntești...

ȘTEFAN

Nu știi cu ce mă voi înfrupta din fericirile cerești... Nu le cunosc și nu le cunoaște nimeni... dar știi că am avut partea mea pe lumea aceasta din amarurile ei... De-ți vorbesc astfel, crede mă, nu o fac cu gîndul de a mă atinge de convingerile tale... Apăr pe ale mele, și atîta tot... Aveam și eu odinioară o credință... ca și tine... o credință adîncă, curată, în care nu intră nici un soi de temere sau de socoteală... Și sînt un om cinstit... și n'am pizmuit și n'am prigonit pe nimeni... și am făcut în juru-mi tot binele ce am putut... și totuși am fost lovit — și cu ce cruzime încă! — Din ziua aceia mi-am pierdut credința într'un Dumnezeu de bunătate și de dreptate...

SANDA

Nenorocirea trebuia să-ți întărească credința... De ți ai pierdut-o, este că nu prinsese rădăcini adînci, este că învățămintele religiei d-tale nu cuprindeau acea parte de adevăr care luminează, convinge și mîngîie...

ȘTEFAN

Religia mea?... Parcă n'ar fi și a ta?

SANDA (după oare care ezitare)

Nu mai este a mea...

ȘTEFAN

Ce?... Te-ai lepădat de lege?... Tu?

SANDA

Eu... da...

ȘTEFAN

Tu catolică?

SANDA

Da, catolică... Ș'apoi?

ȘTEFAN

A! nelegiuitele!

SANDA

Unchiule!

ȘTEFAN

Ți ai schimbat credința?... Ce rușine!... Și pentru ce?... Așezat-ai față în față cele două credințe ca să pătrunzi partea lor de minciună și de adevăr?... Au pus stăpânire pe mintea ta... și ți-au schingiuit o.

SANDA

Prin convingere, iar nu prin constrângere, mi s'a prefăcut credința...

ȘTEFAN

Cunosc convingerile acelea... Și nu te-ai împotrivit?... Și nu ți-ai dat socoteală că, păstrându-ți legea, nu apărai numai o dogmă, ci mai cu samă o moștenire mare?

SANDA

Dar ce te supără pe d-ta că sînt catolică, protestantă sau ortodoxă, dacă d-ta nu mai crezi?

ȘTEFAN (ou multă simplitate)

Imi lipsește credința... da... Oameni însă ca mine cari nu cred, dar care lasă nesupărați pe ceilalți să creadă, sînt neprimejdioși... Ființe ca tine care își părăsesc altarul pentru a lupta din înălțimea altuia, sunt vrăjmași periculoși... Imi lipsește credința da... De altminteri, nu discut aici nici dogmă, nici ceremonial, nici eresuri... Dar am o religie... aceia a trecutului... Ei bine, legea noastră ortodoxă e legată de trecutul țării... și de înfățișarea ei, cum sînt legate și cîmpiile noastre întinse cu zările lor fără sfîrșit... și lumina noastră dulce și argintie... și clima noastră cu salturile ei neașteptate... și graiul nostru cel desmierdător... și granițele noastre cele scumpe... Legea noastră este ceva care ne închiagă... printr'însa e ferecată țara... Dar mai însemnează legea noastră încă ceva... Este ca un fel de talisman ce ni-a apărut în decursul veacurilor; este ca un soi de moaște vrednice de cinste... căci prin evangheliile mușegăite, prin tîmîia altarurilor, noi primdem ca dintr'o adiere a trecutului, ceva din sufletul morților

noștri, ceva din grijile, din frămîntările, din fericirile lor, ceva din opinirile, din bărbăția lor... de vreme ce prin acea lege și pentru dînsa au luptat și intr'însa au adormit.

SANDA

Cum vrei să le înțeleg toate acestea?... trebuie să trăiești aici

ca să simți astfel... Și mama m'a îndepărtat și de dînsa și de țară...

ȘTEFAN

Știe maică-ta că ți ai schimbat credința?

SANDA

Nu știe.

(Ștefan sună; un servitor intră).

BOIERUL

*Ca sfîntul din biserica bătrînă,
Implătoșat cu spadă grea la brîu,
Boierul, cu mustața spic de grîu,
Proptește 'n mijlocul legat, o mină...*

— „Să-mi vie telegarul cerchezin!“...
Grăbit sosește calul: strins în friu,
Și coama 'i unduește 'n lung pîriu,
Iar trei argași de curte-abia îl țin...

*Se-apropie boierul și zimbește,
Iar dintr'un salt... ușor s'aruncă'n șea...
Și ca un vis, în zare se topește...
..., Din pragul ușii, Doamna îi zimbăia...*

Ilarie Bardeș

Din „Icoane vechi“.

Vremuri și oameni

„Bîrînța lui Vasile Grecu“

de I. Agîrbiceanu

— Ba da, ba da! a fost una! Stai, nu-mi amintesc cum a chemat-ol, zise c'un fel de infr gurare notărăsita. Dacă nu mă înșel, a-iaose îndată, mi se pare că am o fotografie făcînduă două un desem vechiu. Desemnul eu nu l-am mai apucat.

Ea se sculă, trecu în oda'a de alături, apoi nu peste mult notarul auzi pașii ei îndesați pe scările podului.

Domnul Perța avu să aște te.

După vre-o jumătate de ceas nevastă-sa se înapoi cu o fotografie veche. O mai ștergea și acum de praf.

— Iat'o! E Piroška! E Piroška Ujvári! Cînd am descoperit fotografia, mi-am adus aminte și de nume. Dar cum de nu m'am gîndit mai de mult la asta? Privește!

Samănă ca două picături de apă.

Notarul se uită de aproape. o ținu la lumină.

— Da, intr'adevăr! Samănă! Ca două picături de apă, nu, dar citeva din liniile feței și mai ales statura: supțirică, deicăică. Numai cit, cum faci legătura între neamul vostru și numele de Ujvári? Acesta din urmă a fost un neam vestit. Îi mai trăiesc mlădițele și azi.

— O, a fost o întregă poveste cu Piroška asta! A părăsit familia, a fugit cu unul din neamul Ujváari, a ajuns prin Budapesta, prin Viena, apoi i s'a pierdut urma. Dar ai noștri așa o pomeniau, cu numele ăsta străin, deși nimeni n'a știut vro-odată dacă au fost cununați.

Notarul zimbă.

— Țineți la fala numelui, nu vă gîndiți și la cînștea lui. Hei, șorol!

Vremuri apuse, lucruri moarte! Tot alte vremuri o să vină de acum. Nu numai numele se uită, ci și stăpînirile. Ce-ar zice strămoșii noștri cei vechi dacă s'ar deșeptă, și ar vedea aici peste un an, peste doi, stăpînirea românească?

Dar notărășita nu răspunse: Pe cît tu de bucuroasă că a aflat în sfîrșit cu cine samănă Vilma, pe atît o cuprînsese acum o tristețea neînțeleasă.

Durerea după moartea năpraznică a tatălui său, întunecă și mai mult sufletul Vilmei. Cu zilele nu părăsise oada, nu spunea o vorbă. Mamă-sa văzu că trebuie să-și curme durerea sa și să se intereseze de față. După cîteva luni Vilma ajunsese în starea sufletească d'înaintea morții tatălui său, cu deosebire că era mai închisă mai oalidă, și mai ales, mai fricoasă.

Privia cu o mirare adîncă în lume: catastrofa ce se abătuse asupra familiei lor îi lăsa senzația puternică în suflet că ori cînd pot izbucni astfel de nenorociri neînțelese, astfel de imposibilități. Cine le trimitea? De unde izvorau?

Nu-și putu da sama, dar siguranța vieții o învăli ca într'o manta rece, peste hînta sa se mai puse un strat străin care o apăsa, o turtia une ori, și nu o lăsa să izbucnească la lumină.

În sta ea aceasta sufletească o cunoscuse Vasile Grecu.

Pentru e, înăsprit de luptele intelectului, de irămîntările din seminar, de hotărîrea de a-și schimbă cariera, apariția fetei palide și delicate, cu privirile limpezi și adînci, — fu o odihnă a sufletului. Dar Vilma nu înțelegea visele lui dese. Ochii ei nu se opriră niciodată asupra lui cu însuflețire, dar nici cu desgust, ori cu o expresie de povară. Se uita la el c'un tel de pace, de liniște. Nu se temea că din hînta lui ar putea țîșni o nenorocire oarbă, ca aceea care a răpus pe notar. O încredere crescuse în ea. „E un om cum se cade”, își zicea Vilma. Atmosfera aceea de iubire, care radia din sufletul lui Vasile, fără ca el să-și dea seama, fără ca Vilma să fie inundată de ea, ci îi dădu o senzație a siguranței în preajma lui.

Cînd o ceru, Vilma se sperie Căsătoriei? Dar ce este căsătoria? Patru zile se ascunse din năin ea lui. Dar mamă-sa insistă. O știa cît suferă în urma morții notarului. De ce iar crește supărarea? Și, în sfîrșit, de ce era vorba? Poate însemnează acești lucru cu care

se obișnuise atîția ani: de a părăsi casa părintească. Va trăi la tușica Leontina, ori în casa notarului poate: că e tot atît.

Iar de Vasile nu se temea.

Și, se mărită.

Cînd în sfîrșit i se deschiseră ochii, voi să se spînzure. Nici Vasile, nici notărășita cea bătrînă, nu știură nimic. Dar, a doua zi după cununie, cît ce rămase singură, alergă în grajdul vitelor, luă o fumie și se urcă în podul casei. O legase de cîpriori, cînd odată, așa din bun senin, izbucni într'un plîns isteric. Nimeni n'o auzi. Putețile se trînsară. Căzu pe vestemă. Leșină. Își vni în fire către amiază. Se trezi cu toate măduarele bătute. Se simțea grea ca de plumb. Văzu funia, o deslegă, o ascunse într'un sac, și scobori scările, îngrozită în fiecare clipă că se va prăbuși. Cînd cobori cel din urmă fusc, se răzîmă de zid. Lumea se întvrtia.

Apoi duse funia la loc, în ră în casă și se culcă în pat. Cînd veni Vasile, Vilma avea febră mare. Chemă. Îngrozit, pe soacră-sa.

Notărășita veni într'un suflet. Dar, după un ceas, ieși dela Vilma, și spuse liniștită lui Vasile.

— Nu e nimic grav. Să rămînă numai liniștită în pat. Se mai întimplă așa. Nu-i nimic.

O săptămînă Vilma nu se ridică din pat. Nu mai avea febră, n'o durea nimic, numai o mirare întunecoasă îi tot creștea în fundul privirilor mărite.

Vasile o îngriji ca pe-un copil. La sfîrșitul săptămîinii, mișcată de suferința lui, își zise: „El e un om cum se cade! El n'are nicio vină”, și se sculă din pat.

Nici atunci, nici mai tîrziu nu se aprinse niciun strop de ură în sufletul ei împotriva bărbatului. Se obișnuiră cu el, se simțea în siguranță lângă dînsul, în casa lui. Iubirea cu care o încînta el, de i nu o simțea, îi făcea bine. O pătrundea liniștea. Nu se feria de mingierile lui. Dar, nu le simțea, nu le doria. Vilma nu era fericită!

Iar, dela o vreme, mai ales după începutul anului al doilea de căsnicie, simțea tot mai vii pornirile nedeslușite încă după adevărata fericire. Îi veni a parcă ar ști ea cum să îmbrățișeze, cum să se uite, cum să iubească! Dar o ținea un cerc de fier vrăjitor. Se simțea ca într'o carapace! Cum ar fi voit să-și spargă temnița, să se desvâlvele la soare, să țîșnească în lumină ca o floare proaspăt înflorită!

Dorințele, senzațiile acestea îi aduceau crize de lacrimi și de nervi

de care se speria cumplit Vasile Grecu.

Dar, nu peste mult, se potoliau. Urma aceeași viață uniformă, pînă cînd, la intervale depărtate, crizele izbucneau din nou.

Vasile Grecu înțelese mai în grabă decît Vilma ceea ce trebuie femeii sale: iubirea pe care el nu i-o putu deștepta. Și, de cînd ajunse la conștiința împede a adevărului, el nu se mai folosi de a-a-zisele drepturi ale bărbatului. Știa, simțea, în adîncurile firei lui, care nu puteau primi decît adevărul că a se atinge acum de Vilma, cînd era convins că femeia nu-l iubește, ar fi tot un sacrilegiu, ca și cînd s'ar fi hirotonit de preot și ar fi slujit la altar fără să creadă în jertfa liturghiei.

Era o nenorocire, era o catastrofa, dar el n'o putea opri, cum a putut pe cea dintăiu cînd a fugit de preoție. El nu e de vină că iubirea lui a fost așa de mare, așa de oarbă! Nu el a născut-o: farmecul Vilmei i-a trimis-o și i-a umplut cu ea hînta. Dacă atunci ar fi știut că Vilma nu-l iubește, ar fi luat-o? Dar iubirea lui a fost oarbă! Toate sentimentele adînci sînt așa. Atunci cine-i de vină de nenorocirile ce nasc pe urma lor?

Vilma văzu schimbarea lui Vasile. Avu un sentiment de plăcere, de eliberare. Și uneori îi părea că vede în el alt om, că ceva ar îndemna-o pentru întîia oară să se apropie de el, altfel decît pînă atunci.

Dar sosiră prizonierii ruși, și în viața lor intră adînc ofițerul rus Andrei Vasilevici Petrov. Cine i-ar fi urmărit pe amîndoi, pe Vasile și pe Vilma, dela întîia întîlnire cu ofițerul pînă acum, la o lună de petecere în familia lor, n'ar fi știut să spună cine e mai încîntat, mai mult miț de Petrov: femeia sau bărbatul?

Pruse țal lui întinse parcă o punte de mai intimă, de mai sinceră apropiere, și acum rectproc între Vilma și Vasile. Adevărat că această apropiere era toată în legătură cu năzuințele de a-l face pe Rus mulțumit în casa lor. Dar, cînd s'au sfătuit mai intim, mai îndeungat cei doi soți asupra orînzului sau cinei din fiecare zi, de pildă, decît acum de cînd aveau pe străin în casă? Cînd s'a bucurat Vilma atît de adînc la darurile ce i le aducea Vasile, și i-a mulțumit mai mișcată, decît acum cînd i-a adus Rusului arma de vîlătoare și cărțile? Cînd s'au legat între e

doi conversații așa de pline de suflet, de înfăcărare, ca acum când era la mijloc și ofiterul și lua și el parte la discuție?

Dar, în vreme de prezența străinului întindea parcă o punte de apropiere sinceră între cei doi soți, o altă cu mult mai misterioasă, mai delicată, pornia din sufletul Vilmei, ca o țîșnire de raze tot mai dese, spre Andrei Vasilievici Petrov.

Prinsoarea făcută în absența lui Vasile, fu întâia întrupare reală a acelor raze, care, din ființa Vilmei, începură să izvorască la întâiul sunet al vocii lui Petrov, din curtea domnească, când li-a vorbit prizonierilor. De aceea, când vocea i se schimbă, când pr virile îi căzură la pământ, — la mărturisirea lui Vasile că Rusul era dintr'un neam mare — Vilma nu căzu în plînsul acela isteric pe care Vasile îl presimțea din glasul ei. Rămase în picioare. Avea cine s'o susțină: avea o nădejde, avea o încredere.

Andrei Vasilievici Petrov nu era dintre oamenii aceia cari să nu cunoască simțimintele femeilor. El, din ziua a doua a petrecerii sale în casa notarului, simți simpatia Vilmei. Se bucură din suflet, dar își zise: „Așa sint toate femeile”. Simpatisează cu oamenii noi, cu oamenii pe cari nu-i cunosc. Cu alii: mai bine. O să mă cufund în simpatia asta. O să mi facă bine.

Dar, în ziua când făcuse prinsoarea cu Vilma, își schimbă părerea. Nu se mai simți așa de tare cum se crezuse. În ziua aceea Vilma fu de-o vioiciune și de-o veselie cum nu o văzuse până atunci. Iar când, după citeva cascade de rîc cristalîn, de ris plin și sănătos, Petrov știu, în sfîrșit, u al cui glas samăna vocea Vilmei, simți o jughină până în adîncul inimei. Fruntea lui se întunecă, privirile i se umplură de o grea tristețe. Cu greu mai spunea vre'un cuvînt. Se gîndia la o fată pe care o ubi în tinerețe și care muri. Era vocea ei, vocea Vilmei. Amîntirile îl copleșiră. Tăcea greu.

Dar, lucru ciudat, Vilma nu lăsa în samă tăcerea și tristeța lui. Vorbă aproape singură, rîdea, îi spunea întîmpări cu tușica Leontina, se învîrtia în jurul lui, întocmai ca o pisică în jurul vrăbiei c'o ară ruptă. Părea că-i dă puere vioiciune, lumină și bucurie, senzația că l'are'n mîna că ru-i va scăpa.

Iar, cînd, înțelegîndu-se asupra prînsorii, Vilma îi strînse cu voimă mîna lungă, mare, cu mînușă ei albe, moale, de copilă,

Petrov simți o adîncă înfiorare și căzu din nou pe gînduri.

Din ziua aceea Vilma se schimbă u de avîrșire în purtarea ei cu prizonierul. Nu mai tăcea la masă, din potrivă ea conducea discuția. Ochiul ei uitură a se mai uita în pămînt, paliditatea în față nu i se mai via. Părea că învie din ceas în ceas mai tare, că înflorește din clipă în clipă mai desăvîrșit. Rîsul ei trecea ca o năvălire de lumină prin sufletele celor doi bărbați.

Mai ales de cînd Andrei Petrov își ținu cuvîntul și e cîntă o roman melancolică din Rusia, Vilma părea că înflori-e deplin.

Vasile o văzuse de citeva ori și mai înainte în izbucniri de vroșie. Dar nu se puteau asemăna cu cele de acum. Înflorat, îngrozit de ceia ce simțea că are să urmeze, — căci acum înțelegea și el deplin —, o asculta totuș fericit. Ii era cu neputință să-i facă vre'o observație. Avea vre'un drept? se întrebă, și știa că n'are. Și nu putea să nu se bucure de eliberarea Vilmei lăta, în sfîrșit, că deslegarea problemei începe și pentru Vilma.

Nu trecea zi să nu-i pună întrebarea: Ce ro t mai am eu aici? Trebuie să mă supun poruncii adevăratu-i. În fiecare zi se hotărâa i spu-a Vilmei, să-i spună soacră-sii. Nu se cădea să li stea în drumul fericirii. Dar tot de atîtea ori îl optia o spaimă de necunoscut, o spaimă ca de moarte. Simțea că vestea a ta, sp să celor două femei, i-ar fi smuls ș rădăcinile vieții sale. O iubia pe Vilma și, încă din zi în zi mai adînc.

De altfel Andrei Vasilievici Petrov se purta cu cea mai mare curvîntă. Se făcea că nu baga de samă în mic, pentru a nu-l s înjen pe Vasile. Era corect în vorbă, în purtare, în suris, în privire. El însuși credea că Vasile n'are de unde să știe că dinsul înțelege iubirea femeii. Iar despre împrejurarea că o iubeste și el orîba, Rusul ar fi jurat că Vasile nu poate descoperi în mic.

Însă nenorocitul înțelegea. De cînd i s'a făcut intia lumină în suflet, pricepînd că Vilma nu l'a iubit niciodată, că pentru ea el era un străin, un protector, un om bun cu care trăia supt același acoperș, no arul părea că fusese cîntit de Dumnezeu c'un simț deosebit pentru a cunoaște anume aceste stări sufletești în care mai înainte nu putea privi.

Ofiterul era gata să jure cu conștința liniștită. El încă nu-și putea

da seamă dacă e iubire neliniștea ce-i creștea în suflet în preajma acesti femei, supt poala de lumină cu care a il băt a în față.

Dar un lucru era cu totul sigur: El nu voia să sub ască pe Vilma! Bucuros se va lăsa căldat în simpatia ei, — acesta e un sentiment tot deauna plăcut și nevinovat, dar nu va face nici un pas mai departe!

Nu-i ardea lui de o dragoste acum! Și mai ales aici, într'un sat, în casa unui om care l'a primit cu brațele deschise, care-i un suflet așa de bun? Și, cu cine să facă dragoste? Cu o femeiușcă, vioaie, drăguță, delicată, ce-i d're t, dar care poate tot așa ar fi simpțisat și cu al ofiter. Așa-s femeile acum în vremea războiului; toate sint așa. Se pre că un val de nervozitate l'a pătruns ființa. Nesiguranta, așteptarea, primejdia veșnică, știrile măceului grozav, Dumnezeu știe ce le-a s os aș din fire! Dar că-i o boală generală, — nu mai începe îndoaia! Cite femei n'a cunoscut el în Rusia în Polonia, în Ungaria, și toate, din orice casă socială ar fi, sint așa ieșite din fire ca și această biată gi că de la s tel!

Cu acestea și asemenea alte dovezi și argumente ceica Andrei Petrov să se încredințeze de hotărîrea sa nes rămurată de-a nu face niciun pas mai departe.

Dar Vasile simțea în ofiter bacșitul infetiei. Il respecta, îi admira pentru purtarea lui cu totul corectă. Dar simțea că Vilma va rămânea b ruitoare.

Și un pustiș inghetat îi umplea sufletul, cu toată porunca conștinții, care-i spunea că nu are niciun drept să fie fericit.

VIII

Pe la mijlocul lui Iulie se siră și ce laltii prizonieri pe cari-i aștepta administratorul. Fură împărțiți ca și cei dintiu la cele două moș din Cozla și alte trei din hotarul satului învecinat. Cei mai mulți nu erau aduși în Cozla decit Dumineca, la liturghie. Dar prin cele două curți boierești din Cozla aveau veșnic de lucru. Apoi pe lingă carule ce începură să aducă sacii sătui în gîtnarele celor două curți, erau acum numai prizonieri rusi. Slugile, tot bărbat cu famibi, întie treizeci și șazec de ani, fură chemați la oaste. Mai plecară din Cozla vr'o treizeci de Romîni, stîrînd o nouă turtună de jale și plîns. Părintele Mhu eș îi spove și-i cuminecă, cum tăcuse cu atîtea rînduri de oameni. Dar un

gind greu nu-l mai părăsia: Se pare că aici e taina aducerii prizonierilor în Cozla, să curețe satul de cei din urmă bărbați. Și, dacă se urmărise într'adevăr acest lucru, era cu neputință ca și ginerele său, dascălul Petru, să fi fost înrolat din același motiv? Să fie adevărat ce-i spusese la despărțire Petru, că a fost arătat ca primejdios?

Acum îl credea pe administrator gata la orice ticăloșie. De când găzduia pe cei doi ofițeri, locuința administratorului se schimba într'un han la drumul mare, în care ziua-noaptea nu mai conținea benchețuiala, în care era ospătat cu un fel de furie orice reprezentant al Satului unguresc, dela pretor și prim pretor, cari se abăteau une ori prin comună, până la executorul de dare, până la cel din urmă jandarm din sat. Administratorul părea că se deșteaptă dintr'un vis greu și îndelungat: Ani de zile a crezut că el nu are altă menire pe pământ decât să îngrijească de moșile conților, să sporească averea lor și pe a lui. Și acum, de odată, în necurmata tovărășie a celor doi ofițeri, în beția din care nu se mai trezia, crescuse în el conștiința că-i un stilp al țării și al nației ungurești, și că menirea lui aici, într'un ținut curat românesc, e dintre cele mai mari.

Poate că această conștiință se datora mai mult beției lui necurmate. Nu se mai putea plinge că n'are cu cine să bea un pahar de vin. Capitanul, Svabul era un sugaci de mina întâi, iar celălalt ofițer știa toate cintecele ungurești. a

Și, de cum insera, începea în curtea boierască o petrecanie care nu se spărgea până în zori. Cîntecetele ofițerului celui tânăr erau urmate de altele mai suptiri, adese ori stridente, și care se înceau uneori, sugrumate de prea marile înălțimi unde voiau să se ridice. Cîntau cele două cumnate ale d-lui Ponorl, și adese ori însăși nevasta administratorului. El secunda pe toată lumea cu vocea lui groasă de bondar.

În răstimpuri țipau cu toții în cor, hărmălaia lor trezia cîni satului, cari începeau să urle în liniștea adîncă a nopții de vară.

Se schimbaseră într'un cuib de firbînțeli locuința administratorului. Capitanul, cînd vinul i se suia la cap, făcea ochi dulci celor două fete. El simțise mai mult cu cea mai mare, cu Șari: era mai grasă și mai albă. Dar, ameu: de vin, el nu și dădea seama că li face ochi dulci la amindouă.

V2 urma

Fulgi tîrzii *)

*Lunecă leneș fulgii tîrzii,
Straiu de umină ceresc în cîmpii.
Hora de fluturi, flutură viu
Să-și risipească darul tîrziu...
...Lunecă 'n horă fulgii pribegi...
Dar, din ninsoarea largă, deslegi
Cum stă să spargă poarta de nori
Soarele dornic de cînt și de flori
Ca să răsune hohotu-i plin
De-atîta goană, — de-atît atin,
Și să trezească zimbele noi
În înflorirea pomilor goi!...*

Gr. Vêja

*) Din volumul „La Hanul Văii”, ce va apărea în toamna aceasta.

Jurămîntul

*„Nu'ntelegi că-i tot aceea
De te'razemi de o umbră
Sau de crezi ce-a spus femeia?”
Eminescu*

Spre uimirea lui Andrei, cearta nu izbucni. Neînțelegerea din timpul mesei fu alungată de risul zgomotos al Mariei, care-și aruncase ochii pe fereastră și zărise o cucoaană cu o pălărie înzorzonată ca acum trezeci de ani. C'un glas pe care de multă vreme nu-l avusese întrerupîndu-se des ca să ridă mai puternic, întrebă:

— Spune drept, Andrei, mi-aresta bine c'o asemenea pălărie?

Andrei rise și el fără să știe de ce; o învălui apoi într'o privire lungă, aproape tristă, și-i spuse, bătînd-o încheișor cu palma peste obraz:

— Ție-ți stă bine cu orișice.

— Crezi?

— O, da!

Și ca să întărească răspunsul, îi sărută ușor mîna albă ce se juca cu o furculița. Ea îl privi cu ochii luminoși, rizînd mereu. Apoi, apropiîndu-și capul de al lui, îl întrebă nedumerită și alintată:

— Andrei dragă, ai putea să-mi spui și mie de ce ne certăm noi atît de des?

El își plecă ochii, oftă adînc și-i răspunse cu glasul plin de tristeț:

— E-atîta vreme de cînd mă trudesesc să aflul Poate tu știi mai bine.

— Nu știi, Andrei, și mi pare

atît de rău după zilele de altădată!..

În adevăr, de mai bine de doi ani, viața lor era un iad. Nu trecea o zi fără ca vîntul vrajbei să'nceapă a bate. Orice vorbă, orice mișcare aprindea cearta, și'n atmosfera caldă și senină de odinioară năvăliau furtuni de vorbe usturătoare. Andrei își amintea în fiecare clipă de cei dintîi doi ani ai căsniciei lor; închidea ochii și retrăia cu voluptate zilele acelea de neîntreruptă cîrpire, cînd Maria, ca o rază ușoară, lumina casa, poleind totul cu aur. Fericiri mărunte, scuturate de pe aripele clipelor îi reveniau în minte ca parfumul unor flori de mult uscate, și-așa, cu ochii închiși' cu simțirea topită de căldura unei iubiri crescute zi cu zi, se trudia să reinchege ceva din farmecul zilelor dintîi, cînd Maria știa atît de bine să-i alunge mihnirile, reîntărindu-i credința că viața lor nu e ca orice viață, ci un fenomen cu obîrșia adîncită în cea mai ideală înțelegere. Zilele nevoilor prime, cu dejunuri reduse la două ouă, cu soba nu tocmai caldă și cu nopțile fără lumină, trecuseră'n freamăt de veselie, înmormîntîndu-se sub nădejdea strălucitoare a altor zile mai bune. Toate micile necazuri se'necaseră'n valul limpede și cald al acelorași avînturi și pașii lor mergeau alături, năzuind spre aceleași colori. Amîndoi se sîrîngeau de braț, privind în extas răsăritul soa-

relui, urmărind mîșcați zborul păsărelelor flămînde sau ascultînd cu ochii închiși tăcerea adîncă a nopților care năvălia la ei prin fereastra deschisă. Înțelegeau că mica lor gospodărie, crescută la umbra marilor lor iubiri, prețuia mai mult decît toate bogățiile lumii și fiecare se trudia să nîlature spinii din drumul celui jalt.

Și, cu teama aceia vagă izvorită din nevoia de a ni întări credințele, o întreba frîngînd-o lîngă el:

— Ai să fii totdeauna așa, Marie?

Ea, înfășurîndu-se ca o iederă în jurul lui, îi răspundea:

— O, da! Îți jur de mii și milioane de ori!

Dîndu-și capul, pe spate, Maria își scutura pletele parfumate, din care săriau toate acele și, țînîndu-l strîns, îl privia luminos, cu gura înflorită în încremenirea unui suris trandafiriu. Andrei o sorbia ca pe o mireasmă, își îngropa obrazul în mătasa părului ei, trăind adînc fermecatul vis al eternului neînțeles.

— Și eu îți jur, Marie, că voi fi mereu oglinda conștiinței tale!

— Oh, Andrei! Dacă m'ai înșela vre-odată, aș innebuni!

— Dacă ți s'ar înstrăina vre-odată iubirea, m'aș omori!

— Dragul meu Andrei!

— Draga mea Marie!

În hohotiri cristaline, în desmierdări vaporoză, în îmbrățișări stropite cu raze de ideală confundare, își repetau acest jurămint din care parcă răsăriau din ce în ce mai luminoase culmile năzuințelor lor.

Și de-odată, ca la un semn venit dintr'o lume nevăzută, zimbetele au înghețat. Bucuriile, una cîte una, părăsîră odăița și'n clipele de amară reverie, Andrei le vedea parcă fugînd pe fereastră, strecurîndu-se pe supt ușa, triste și palide ca niște petale desprinse înaintea de vreme. Ca o spadă cu lama înveninată, se înfipse între ei neînțelegerea, iar vorbele, care odinioară aveau răsunet de cristal și vibrări de harfă pătimașă, acum cădeau aspre, scurte, tăioase, de pe buze strînse de amărăclune. Strîngerile de mină dela despărțire erau din ce în ce mai reci, revederile din ce în ce mai fără zîmbet. O pinză cenușie învălulă silnic întreaga lor căruță. În-năbușînd orice chemare, zădărnîcînd orice suris.

— Vrei să ieșim puțin, Marie?

— Nu'nțeleg cum stăruiești să ieșim pe asemenea vreme!

— Nu stăruiesc, te întreb.

— Puteai să nu mai întreb.

— Vrei să-ți cetesc ceva?

— Nu sint dispusă.

Andrei își mușca buzele.

— Dar pentru ceartă ești dispusă?

— Te rog, sfîrșește.

— Nu! Vreau să știu ce ai.

— N'am nimic.

— Ba da.

— Ce te privește?

— Nu mă privește? Pe mine?

Ea tăcea. El stăruia:

— Trebuie să aflu! Trebuie să știu pentru ce te porți așa rău cu mine.

— Pentru că așa meriți!

— Eu? Așa merit eu?

Și Andrei, enervat, se plimba de colo-colo, fuma, își rupea degetele strîngîndu-le, privînd-o din cînd în cînd, furios ca un animal rănit. Ea, aproape nepăsătoare, îi întorcea spatele, plecîndu-și ochii pe-o unghie nu îndeajuns de lustruită sau pe o carte din care nu cetia nimic.

Tăceau amîndoi. Toată ziua tăceau, și toată noaptea, și a doua zi. Și tăcerea asta îl durea pe Andrei mai mult decît cearta, mai mult decît vorbele grele. Ea însă ar fi tăcut și-o săptămîină, și-o lună, și-un an. Nu cunoștea nici nevoia, nici poesia împăcărilor, și Andrei îi spunea, o ruga, se umilia, silîndu-se să-i înlature împotrîvirile. La masă mai ales izbucnia furtuna. Fiecare lingură, fiecare furculiță cu fiecare țacănît părea că îi biciuește simțirea.

Cînd venia din oraș, Andrei o găsea cu ochii plecați spre aceeași unghie nu îndestul de lustruită sau spre pagina din care nu cetia un rînd. O privia adînc, trudîndu-se să înțeleagă ce se petrece dîncolo de fruntea aceia înorotă? Și-i era frică să se oprească la gîndul acela care i se deslușia mare cît un munte: gîndul că Maria și-a înstrăinat iubirea! Asta era cu neputință! Se adîncia în fotoliu, fuma țigară după țigară, și o privia stăruitor. Simția cum îl pătrunde suferința, o suferință umedă ca răsunarea unui mormînt... Îl atîngea înțîlu la inimă, apoi i se împrăștia în sînge, rece și veninoasă.

Nu se poate, nu se poate, își zicea el, silîndu-se să scape din înțeleștarea acestei temeri.

Și din nou destrăma trecutul zi cu zi, clipă cu clipă, căutînd să-și refacă, din frămîntările amintirilor, o bucăciică de credință nouă pentru ziua de mine. Își zicea că iubirea se hrănește din iubire, ca apa din apă. La pîrîiașul celei dintîiu iubiri se adaugă viața cu alte mii de pîrîiașe care, se învălmășesc, se topesc în imensitatea unui fluvîu peste care se cern etern topazele

și rubinele idealului. Iubirea lui nu era una, ci un lanț întreg de iubiri împrăspătate, și dela sfîrciunea izvorășului de munte a ajuns la torențele în care ființa se confundă cu vărsarea, cu infinitul... Adîncit în fotoliu, fumînd țigară după țigară, o privia adînc și nu regăsea niciuna din privirile ei de altă dată, niciuna din vorbele ei de tainică și desmierdătoare înțelegere. Încecea adesea să deschidă vorba cetîndu-i o pagină. De unde altă dată îl asculta cu respirația oprită, scuturată de emoție, acum privia aiurea, cu gîndul absent.

Andrei lăsă cartea pe genuchi și, privînd-o mereu, simția cum i se strecoară pustiul în suflet, cum se rătăcește pe drumuri neumblate.

Cînd se întorcea une ori acasă și-o auzia cîntînd, i se risipia toată întristarea... I se umpleau ochii de lumină... Dar, cînd deschidea ușa, se stîngea lumina...

— Și-a înstrăinat iubirea...

Și de gîndul acesta se lega răpede altul: „Iubește oare pe altcineva? Și pe cine?”

Ah! acest „pe cine” i se'nvîrta în minte supt mii de înfățișări și, căutînd să lămurească ceva, se adîncia în întunecimi din ce în ce mai nepătrunse.

Începuse să întîrzie în oraș, căci avea groază de cearta de acasă.

— Da, da... Și-a înstrăinat iubirea...

Căuta să afle *cînd* și *cum*, și atunci rechemă din nou zilele însoțite ale primilor doi ani, cu toate minunile îngropate acum într'o mare și dureroasă desamăgire.

Zi cu zi, prăpastia se adîncia, și totuși din ce în ce i se părea mai cu neputință că Maria să se fi îndepărtat. Poate o fi avînd vre-un dor, vre-o mîhnire, vre-un gînd pe care nu i-l poate spune dar pe care el trebuie să-i ghîcească. I-o fi lipsînd poate ceva; o fi atîns o cu vre-o vorbă, cu vre-o alusie.

Începu din nou să vie de vreme acasă, cu cîte un lucrșor în buzunar, cu cîte o noutate pe buze. Un moment părea că ghița se topește... O lua atunci de mijloc, și-o apropia încetișor și cu tot ce era blîndeță și regrete, o întreba:

— Ce ai tu, Marie?

Ea hohotia într'un ris străin, cu modulații false, supărătoare.

— Prostule, nu vezi că trecut tinereția?

— Și, dacă a trecut tinereția, trebuie să fii rea cu mine?

— Nu meriți să fii bună.

— Dar, pentru Dumnezeu, ce ți-

Și zilele se'nșirau una după alta, negre, lungi, nesfârșite... Cîteva zbircituri în jurul ochilor, cîteva fire argintii pe la temple și două creștături adinci de-asupra gurii făcură din Andrei un om obosit și resemnat. N'o mai întreba nimic. În urmări mișcările unduioase și sfârșma între gene orice iluzie, simțind cum îl cuprînde dorul de zilele care se'ndepărtau mereu, mereu, într'o nesfârșită și tragică desfrunzire...

Și-acum, spre uimirea lui, cearta nu izbucni! Ci cas adevale de ris ale Mariei, vesele și nestăpînite, pluteau în aer ca rulatele fragede și libere ale unei păsărele scăpate din colivie.

Desmierdîndu-i mina albă, Andrei repeta cu simțirea insingerată:

— E multă vreme de cînd caut să aflu de ce ne certăm...

— Vad și eu, Andrei, c'am devenit răutăcioasă, nesuferită. Se vede că sînt bolnavă... Chiar mă gîndeam să-ți spun că ar fi bine să mergem undeva, o lună la aer...

Ei o privia ca în vis... Auzia meloii uitate... Da, da, o fi obosit-o singurătatea, și el nu s'a gîndit la asta și a invinuit-o pe nedrept. Negreșit, o să meargă un eva, o lună... S'o vadă mereu veselă, mereu regină... Li era așa de dor de bună-tatea ei, de șagălnicia ei volubilă, de toanel: ei alintate! Li străuici o lacrimă între gene...

— Știi tu, Marie, ce eram hotărît?

— Nu.

— Eram hotărît să-mi țin jurămîntul...

Privind-o printre lacrimi, îi arătă o cutioară.

— Uite... O singură pilulă... Una singură...

Izbucni în plîns și și culcă fruntea pe mina ei... Maria, palidă, se trudi să ridă și spuse săpînit:

— Mai sînt cel puțin cincizeci de ani pînă atunci...

— Adevărat, Marie?

— Da, dragă...

— Imi juri?

— Îți jur...

Stringindu-se la pleptul lui, Maria a redevenit minunea din trecut, iar Andrei, învîlat, scrutează cu încredere zarile viitorului. Sînt atît de adinci aceste zări și totuși atît de clare!..

Pendula bate două oare... Andrei se ridică... Trebuie să plece chiar acum, să-și ceară concediu, să caute bani, să plece, să plece pentru o lună cu Maria lui, într'un colț de țară înecat în verdeață și'n singurătate! O sărută lung, lung, și Ma-

ria se strînge lîngă el fragedă, ca o păsărică alintată!...

* * *

Și-a prins surisul ei la cheutoace și coboară'n stradă cu sufletul luminos. E atîta soare pretutîndeni și lumea roiește pe trotuar veselă, neastîmpărată. Incheindu-și mânușile, Andrei se uită'n lungul șinelor, să vadă tramvaiul. Apoi își ridică ochii spre ferestrele în dosul căroara a lăsat pe Maria cîntînd. Andrei zîmbește și cugetă la toanele acestei micuțe alintate, la temerile lui copilăroase... Apoi la concediu, la odihna aceia de o lună, în liniștea și răcoarea coștrilor... De-odată i se prind privirile de umbra unui om cu șapcă roșie, care s'a oprit în fața casei lui, căutînd tablîța cu numărul, apoi cercetînd adresa unei scrisori. Il vede ridicînd mina spre sonerie... Dintr'un pas, Andrei îl ajunge. N'are niciun gînd, dar s'a îngalbenit de-odată și tremură ca de friguri. Omul vrea să-și ascundă mina, dar Andrei i-a și smuls scrisoarea. Cetește adresa... E pentru Maria! O întoarce și pe o parte și pe alta, și nu'nțelege... Nu poate să'nțeleagă...

— Dela cine?

— Dela un domn...

— Cum îl cheamă?

— Nu știu.

— Bine. Du-te!

— Dar trebuie răspuns...

— Da? Trebuie?

Întoarce din nou plicul și cetește adresa...

— N'are răspuns!

Și, ca să sfîrșească, îl aruncă o sută de lei. „Hai, pleacă!”

Stă pe trotuar înmărmurit... Privește'n ura omului cu șapcă roșie și se'ntreabă: Ce să fie asta? De unde să fie? Ce „domn” îl poate scrie Mariei? Și ce poate să-i scrie? Își ridică ochii spre ferestrele ei... Să se întoarcă și să i-o dea... Primind-o chiar dela el, n'are să ascundă adevărul. Adevărul! Să fie oare acela de care i-a fost frică să se apropie chiar cu gîndul?

Andrei își mușcă buzele pînă la sînge, privind mereu adresa de pe scrisoare. Nu recunoaște scrisul, dar e de bărbat... Dela un alt bărbat... Dela un... Își ridică iar ochii spre storiile coborîte și iar i se 'ntunecă mintea... Parcă-i poartă cineva prin față o perdea groasă, care aci îl orbește, aci se ridică lăsînd să-l pătrundă lumina înțelegerii. Să fie oare cu puțință?

Dar dacă nu i-ar da-o? Dacă ar deschide-o ei? I se urcă singele'n obraz... N'ciodată nu s'a îngăduit să-i deschidă scrisoarea.

Dar dacă o fi dela vre-o rudă, dela vre-o prietenă?

Nu, comisionarul i-a spus lămurit: dela un domn! Dă cine? Și ce-i poate scrie acel domn?

Privind mereu spre ferestrele Mariei, strecură încet scrisoarea în buzunar. Nu, nu i-o dă! Orice ar fi, orice s'ar întimpla! Un presentiment îi spunea lîmpede că în plicul acela e închisă prăbușirea...

Porni de-odată cu pași răpezi în spre tramvaiul care se apropia. Se urcă la urmă, la aer liber. Inaducșia, ținînd mina încheștată pe scrisoarea din buzunar. Simția cuprînzîndu-l amețelile. Privia cu ochii mari, bolnavi... Nu, nu i-o dă! Trebuie s'o deschidă el înțiu! La o parte orice scrupul! E un drept, e o datorie... Cineva parcă-i șoptit: o osîndă!

Zgomotul tramvaiului îl lovia ca un ciocan; parcă toată mașinăria asta i se învîrtia în cap... Sari din mers în fața unei cafenele și intră repede, cu ochii mari, căutînd parcă pe cineva. Se așeză într'un colț. Cafeneaua era aproape goală. Ceru ceva, apoi scoase scrisoarea... Dela cine să fie? Scrisul îi era cu totul necunoscut... De sigur că și „domnul” care o scrisese îi era necunoscut... Ei însă nu-i era necunoscut... Vorbise cu el, se'ntîlmise poate... Și acum îi scria...

Privind scrisoarea, căuta să pătrundă, să destrame hîrtia, să afle ce este închis acolo? Un plic pe care dai cîteva gologani, sa poată nării o viață? Caci de bună samă, în el e închisă năruirea...

Rapede, nervos, voi să-l rupă. Dar se opri. Nu! Să-i deslipească încet, să-l citească... Poate nu e nimic grav. Poate vreo rudă, vre-un... În ștrîșit, o scrisoare poate fi dela vre-o femeie... Comisionarul s'a încurcat... Sau poate el n'o fi auzit bine... Se poate și asta, de ce să nu se poată?

Dar scrisul bărbătesc... Ei bine, s'o deschidă binișor, s'o poată lipi iar...

Bagă lama cuțitașului supt îndoitură... Parcă și-a înfipt o în carnel Hîrtia groasă se deslipește ușor... Clapa se ridică...

Andrei se'nfiară... Interiorul plicului îi apare ca o prăpastie în care trebuie să i se rostogolească toată viața, tot norocul! Cu degetele albe, tremurînde, scoate scrisoarea îndoită... Are un sunet metalic... Se răspîndește o mireasmă vagă de parfum... Andrei se pleacă... E întuneric de iad în care se prăbușește lovit de o stîncă ce i-a căzut drept în creștet...

Se deșteaptă ca dintr'un leșin. Totul e turbure. O lacrimă vrăjmașă li s'âruieste pe gene... Iși simte puterile istovite, căci, de cînd a aflat adevărul au trecut citeva veacuri. Aprinde țigară după țigară, și fumul îi țese în jurul capului un văl albastru, des, înăbușitor. Nicio licărire de care să-și prindă gîndul... Un zid negru, înalt pînă la cer... Ba nu, o prăpastie în care a căzut sfărîmîndu-se în mii de bucăți... Se miră că-și vede mina întregă... El doar e rupt în firimituri și'n atmosfera neagră firimiturile se risipesc ca o pleavă. Ca o pleavă... Totul s'a redus la pleavă, la nimic, la un nimic mare cît universul, cît închipuirea omenească. Toate altarele sfărîmate. Toți sorii stinși, totul învăluit în doliu, în cenușă și'n lacrimi...

Inconștient, Andrei își scutură palmele. Ca o pleavă.. Unde merge pleava și ce se alege din ea? Un nimic uriaș în jurul căruia năzuințele mor bătînd din aripi!

Îl ustură timp.ele... Iși cuprinde capul între palme și urmărește risipirea...

***

Dar dacă nu-i adevărat? În lumina unui fulger gîndul acesta îi aruncă frînghia. Se prinse de ea cu minile, cu dinții... Poate că nu-i adevărat! Poate că e prima lui încercare... Din cele citeva vorbe nu reise că s'ar mai fi întîlnit sau că Maria ar fi răspuns. O întîlnire la ara șapte... O propunere, o încercare. Prima încercare, de ce nu? Și cine-i spune că Maria va primi? Dela propunere și pînă la... Și apoi, se poate să fie și o farsă, o intrigă... E mai bine poate să aștepte, să se încredințeze mai temeinic de adevăr, să vadă dacă Maria se va duce... Poate nu se va duce... De sigur că nu se va duce... Maria la o întîlnire? Maria? Nu se poate!

Ținînd strîns capătul de frînghie aruncat de gîndul îndoielii, Andrei se trudește să reinchege o credință. Sfărîmăturile de adîneauri se adună se întruchipează din nou.

De sigur că nu-i adevărat! Trebuie să fie ceva pus la cale! Și-a amintit neînțelegerile de pînă acum: Andrei vede tot: e mină vrăjmașă Maria este a lui, e născută din sufletul, din conștiința lui, și n'treaga ei ființă crește din visul, din inima și simțirea lui. Maria nu e o femeie, ci e totalitatea tuturor iubirilor, tuturor viselor, tuturor decepțiilor topite într'o mare, unică și luminoasă iluzie!

Și, totuși, poate fi și adevărat... Andrei cetește și recetește bile-

țelul. Ia literă cu literă, le măsoară, le cîntărește se trudește să-și închipuie mina celui care le-a scris, apoi umărul, capul, obrazul... Cine, cine să fie? Litere oblice, caligrafice, lpsite de expresie, de spirit, ireproșabile ca o dungă de pantalon sau ca un nod de cravată... Și nuanța asta de parfum îl doare ca o ofensă... E ceva impudic, brutal, josnic!

Andrei ridică ochii. Pe lingă el trece un comisionar care caută parcă pe cineva. I se îngrămădește singele la inimă... O, nu va mai putea întîlni un comisionar care să nu-i amintească rușinea de acum! Și asta, ca și celălalt, poartă o șapcă roșie și duce undeva o scrisoare... Ar trebui să poarte șapcă neagră și doliu la mină, ca niște mesageri ai nefericirii... Due scrisori și aduc răspunsuri, închise, parfumate trivial! Dela cine și pentru cine? Un ticălos ca asta duce'n buzunarul lui soios pîngărirea altor sanctuare și sămînța altor drame... Ce batjocură!

Se hotărăște. Inchide plicul și chiamă comisionarul.

— Cu răspuns! Și-n jumătate de ceas să fii înapoi!

O jumătate de ceas! Poate un om îmbătrînit în trezeci de minute cum a îmbătrînit Andrei? I s'au stins ochii și barba i-a crescut de odată, cărunță și aspră. Fruntea i s'a destins, căzînd peste ochi ca o lespede a suferinții și printre norii fumului de țigară, umerii încovoiați par scuturați de friguri. În mintea lui e învălmășală cumplită... Fulgerele se ating între ele, luminează o clipă, apoi întunericul se lasă mai gros și vijelia bate mai năprasnic.

Ce-o să se întîmple? Ce-o să răspundă Maria? Și el, de ce i-a trimis scrisoarea? Poate că nu trebuia.. Ba da! Trebuia! A făcut bine! Numai așa putea afla adevărul!

Și adevărul a sosit, încătușat în trei liere care alcătuiau un cuvînt: „Vin!“ Cine a căutat frumusețile adevărului? Ce nebun l-a proslăvit și l-a îmbrăcat în lumini de apoteosă? Adevărul! Ha-ha-ha! Uite-l: un șarpe care și-a înfipt dinții aici, în inimă, și mușcă, vîrsîndu-și veninul în torente!.. Uite-l, batjocoritor și ucigaș, îmbrăcat în slove mărunte: „Vin!“

Palid, cu săgeata 'n inimă, Andrei simte cum îl pămulește mîndria.

— Ei bine, nu! Voiu ucide șarpele! Il voiu strivi! Maria nu se va

duce? Și nimic nu va fi adevărat!

Se ridică și iese cu pași hotărîți. Airul de-afară îl răcorește fruntea și mintea i se face largă. Iși aprinde încă o țigară și pornește frămîntînd în mîna bilețelul Mariei cu acel „vin“ care trebuie să fie o minciună!

..
Maria îl privește mirată.

— Dar ce s'a întîmplat de ai venit la ora asta?

Andrei se uită la pendulă: trei și jumătate! Numai un ceas și jumătate a trecut de atunci? Se așează într'un fotoliu.

— Mi-e îngrozitor de rău.

— Dar ce ai? Ar fi bine să te culci nițel.

Da, ar fi bine! Știe și el asta, și-o să se culce, negreșit... Adîncindu-se în fotoliu, cu ochii întredeschiși, privește vag lucrurile dinprejur, printre care Maria plutește albă... Iși pudra obrații cînd a intrat... Și a pudrat și gîtul, și pieptul, și umerii... Și-a ondulat părul, mătasa acela fină și parfumată... Se gătește, se împodobește, căci se va duce *acolo*... Și doar mai sînt trei ore și ceva... Dar ea se gătește... Vrea să fie frumoasă trebuie să fie frumoasă *acolo*... Pe ea n'o înăbușa parfumul acela frivol, iar șarpele adevărului n'o mușcă de inimă... Șarpele adevărului... Negreșit, trebuie să-l ucidă...

— Stai bine acolo? De ce nu te culci?

— Am să mă culc...

O privește mereu. Cu dulapul deschis, ea își alege o batistă și din dulap se revarsă'n odaie mirisme de rufărie proaspătă și de rochii parfumate.

— Te duci undeva?

— Da... Vreau să-mi cumpăr ceva... Tu culcă-te... În adevăr, ești schimbat... Ce ai?

— Ți-am spus, mi-e foarte rău...

— Tocmai de acela, culcă-te...

Îl trece cu mina peste frunte... El i-o prinde încetîșor; o îndepărtează puțin și o privește din creștet pînă'n tălpi. Rochia aceea albă o scaldă într'o baie de lumină, o desmiardă ca o spumă din care ea răsare, ca ce? Ca o închipuire cu zîmbetul sîngeros. S'a gătit să se ducă undeva, acolo unde o așteaptă, cine? Un altul... Îl vede desgolindu-i brațele, umerii, innecîndu-și obrazul în părul ei mătăsos... Și ea se va lăsa în brațele lui, prostituîndu-și frumuseța! Ea, Maria lui...

Iși șterge încet fruntea asudată. Ea deschide o cutie și și scoate pălăria.

— Vrei să pleci chiar acum?

Și Andrei își ridică ochii la pendulă, voind parcă să spuie: Nu e încă nici patru... Dar ea nu înțelege.. Își pune pălăria și din oghindă îi zîmbește și-l ceartă:

— Culcă-te, Andrei! De ce nu m'ascuți?

El repetă întrebarea:

— Pleci chiar acum?

— Da, căci am să mi cumpăr ceva ce nu se prea găsește ușor...

Andrei se'ntreabă: De ce pleacă acum?

— Și vii tirziu, Marie?

— Da, dragul meu. Tocmai pe la opt... Fii băiat cuminte, culcă-te...

— Marie, n'ai putea renunța? Te-ai duce mine... Acum rămi... Mi-e foarte rău...

— Tocmai de-aceia. E bine să rămi singur... Haide, sărută mina și fii cuminte.

Andrei închide ochii. Trebuie, trebuie să ucidă adevărul!

— Nu, Marie, nu trebuie să pleci!

Vorbise răstit și Maria îl privi surprinsă, cu fruntea senină ca de precistă...

— Să nu te duci, Marie, căci, uite, mi-am adus aminte de ceva, de-un jurămint... Trebuie să mi-ți în, pentru că astăzi... am aflat adevărul... și vreau să-l omor... Rămi, Marie!

— Dragul meu, dar înțelege...

— Am înțeles! La revedere!

Și într-o clipă, pilula se mistui în gîtul lui... Se ridică drept, palid, și-i întinse minile amindouă.

— Nu puteam trăi... Nu te puteam vedea în noroiu... Iartă-mă! Vru s'o prindă. Ea se feri, scoase un țipăt; apoi, înțelegînd totul, se răpezi pe scări scoasă din minți!... Andrei, cu brațele întinse, rămase singur. Spatele i se strinse, strivit parcă de o stîncă de ghiață... Un val-virtej de scînteii îl orbi și, negăsind un sprijin, căzu în genunchi, apoi se rostogoli lingă duiapul rămas deschis, din care pătrundea în odaie parfumul rochiilor Mariei.

Tic-tac... Tic-tac... Tic-tac...

Andrei deschise ochii. Pe supt pleoapele grele, lacrimile asternuseră ceață groasă. Un clește greu îi strîngea templele și fiori de ghiață îi scutuau trupul. Zări o umbră plecîndu-se peste el.

— Tu ești, Marie?

— Pst! Nicio mișcare! Nicio vorbă!

Simți o batistă umedă ștergîndu-i fața... Zimbi și închise iar ochii... Auzi lingă el un plîns înăbușit...

— Nu plînge, Marie...

— Pst! N'ai voie! Așa a spus doctorul!

— Așa a spus doctorul... Bine, Marie...

Un joc fantastic de lumini și umbre... Printre lumini, Maria... Printre umbre, adevărul, ucis! Il invă lue o desmerdare, o adiere caldă de parfum... Adoarme cu mina'n lungul trupului, cu fruntea înseninată de conștiința biruinței...

Tic-tac... Tic-tac... Tic-tac...

Maria și ridică ochii spre pendulă, apoi potrivește bine perna supt capul lui Andrei, îi invește mina rămasă goală în lungul trupului și-l privește cîteva clipe cu ochii umezi. Se scoală, lasă perdelele, și, în virful picioarelor, iese încet, încredințată că încă mai este vreme...

G. M. Vlădescu.

CRONICA

Din autobiografia lui Dostoievski (*). — Eu, Fedor Mihailovici Dostoievski, am venit pe lume în familia unui medic; aveam „cămașă”, ceea ce, după cum spun bătrînii, era o cheazăie de noroc, de și nu mi-a fost dat decît să sufăr.

Tatăl meu, medic cu multă experiență, n'a observat cituși de puțin că din cea mai fragedă copilărie începeam să dau dovadă de nervositate, iar, cînd a băgat de samă era prea tirziu; n'a mai putut să mă vindece și am rămas, dacă pot zice astfel, infirm pentru toată viața. În mica locuință cu două încăperi, ocupată de medic la spital, eram șapte copii. Tatăl meu se ocupa cu multă stăruință de serviciul său; cu toate acestea nu ne uita și și petrecea toate clipele de libertate cu copiii săi. După vîrstă eram al doilea. Eram vioiu, setos de a ști, foarte curios, și, tot pesem măsură și înzestrat. La trei ani în cepusem să inventez istorisiri destul de complicate, teribile ori pline de haz. Aveam nouă ani cînd tatăl meu cumpără o modestă proprietate în districtul Cașinschi, nu departe de Moscova. Mama se instală aci de îndată ce se arăta soarele de April. Aici ne bucuram de frumusețile naturii și tot aici începu instrucțiunea noastră. Mama se pricepea de minune să ne învețe. Se silia mai ales să ne facă simțitori la sentimentul frumuseții.

Eram entusiasmă nebunește de unica noastră moșioară și împărțiam profundele mele impresii cu buna mea mamă, atît de inteligentă și așa de îndeminatecă în arta de a învăța.

Cum însă eu doriām să știu totul, fuiu foarte mulțumit cînd, în-

torcîndu-ne la Moscova, furăm puși eu și fratele meu Mihai, în pensi-onul Cerenac. Aici avurăm un timp imens pentru lecturile noastre. Cetiām zi și noapte și la treisprezece ani credeam că știu totul, și din cauza aceasta eram foarte mîndru. Dar la 15 ani pierdui pe mama. Am plîns din toată inima această pierdere și starea mea sufletească deveni nespun de tristă.

Cam în vremea aceasta ne instalăram la Petersburg. Mai întîiu intrăram într'un pension pregătitor și mai apoi la Școala de Ingineri.

Din această epocă datează primele mele încercări literare. În același timp, cu o tragere de inimă extraordinară, mă puseu să cetesc și să studiez clasicii ruși și străini, mai ales opera lui Pușchin, a cărî influență a fost și a rămas toată viața mea, foarte mare. La șaptesprezece ani pierdui pe tatăl meu. Mă găsiām fără tutelă, din care cauză avui de suferit. La douăzeci și unu de ani terminam Școala de Ingineri și fuiu numit în serviciu în capitală.

Am făcut parte din *Petrașevți*, care fură precursorii socialiștilor. Admiram pe *Fourier* și, la urma urmelor, mă treziiu în casa morților, în Siberia. Aici nu eram trist, dar copleșit cu totul de viața de ocnă.

Judecați-mă cum vă va place, dar nu mă învinuiți de lipsă de sinceritate. N'am putut suferi minciuna. Am vestejit-o întotdeauna, chiar din operele mele de tinerețe. În aceste opere, sînt un protestator fără leac, lucru pe care l-am plătit scump. Cruda învățătură pe care-am primit-o s'a răsrînt peste întreaga mea viață și, după cum fiecare poate să vadă, în romanele și operele mele de critică.

*) Printre ineditile lui Dostoievski, publicate în presa rusă, se găsește și o scurtă autobiografie, din care d. *Bienstock* publică vre o cîteva fragmente în „*Mercur de France*” pe Iulie a. c.

Din literatura englesă contemporană sînt cunoscute și prețuite pe continent, cu deosebire, operele

scriitorilor: Bernard Shaw, Wells și Kipling.

Celebritatea nu indică fusă întotdeauna meritul corespunzător, fiindcă în epoca noastră reclama, cu miile de mijloace de care dispune, poate dacă vrea și mai ales când anumite interese o cer, să impună opiniei publice, surprinsă ori derutată, nume pînă eri necunoscute, talente discutabile, genii factice și efemere.

Firește, nu vrem să spunem prin aceasta că cele trei celebrități mondiale amintite nu și-ar merita, în mare măsură, renumele pe care-l au...

E fapt, însă, că în Anglia se accentuează tot mai mult o oarecare răceală în special pentru operele lui Shaw și Wells. Chiar și America a început o vie acțiune împotriva acestora. Ni-o spune unul din cei mai reputați critici englezi, *Edward Shanks*, într'un număr recent al cunoscutei reviste „The London Mercury“.

În schimb, unanimitatea criticii engleze recunoaște cu mari elogii, un nume: **John Galsworthy**. El este scriitorul tipic englez, înainte de toate, și mai ales englez. Romanele sale se remarcă prin puterea observațiunii, prin verva pitorească a stilului, prin bogăția imaginației, sentimentul realității, prin descrierea fină și profundă a pasiunilor umane. Aceste calități îl apropie de Balzac într'atît, încît i se spune chiar „Balzacul Angliei“.

În Iulie trecut, a vizitat Parisul, și cu a sa: prilej hebdomadara „Les Nouvelles Littéraires“ a publicat un articol din care spicim aceste câteva date despre Galsworthy și opera sa:

„Fiul unei vechi și orgolioase familii *gentry*, John Galsworthy aparține acelei puternice și teribile clase diriguitoare englezești, așa de bine adăpostită în dosul asprului zid chinezesc al averii, privilegiilor și prejudecăților ei. El o cunoaște în acțiunile sale hereditare, nu pe dinafară ca un Shaw sau Wells, dar pînă în cele mai intime cute ale conștiinței acestei clase. Și i-a plăcut lui Galsworthy, să-i fie criticul lucid și neiertător.“

„În teatru — a scris drame sociale — a pus probleme în care se confruntă două lumi deosebite, ordinea veche cu noua ordine a lucrurilor. Reputația și-a făcut-o însă cu puternicele sale romane, dintre care cele mai de seamă sînt acelea ce alcătuiesc ciclul așa numit „Saga Forsythior“. Aci se face istoria naturală a unei dinastii din marea burghezie engleză, în cursul a două sau trei generații. Cu virtuțile sale: energie neînfrîntă, orgoliul unei caste ce nu se dă,

voința tenace de a persista, dar și cu defectele sale: egoism sălbatic, cultul banilor și al puterii, cruzime neiertătoare față de oricine ar cerca să nesocotească normele de viață ale castei. Această măreață epopee va rămîne ca un document despre Anglia contemporană, document asemănător operei unui Balzac ori Proust“.

Și, cu toate acestea, mai nimic nu s'a tradus în Europa din opera acestui mare romancier, despre care se știe doar atît că a luat inițiativa înființării *Pens Club-ului*, organizație ce urmărește solidarismul intelectual al tuturor neamurilor civilizate.

N. N. V.

Concursul „Ideii Europene“. — Se cunoaște în general chipul cum se distribuie premiile literare și artistice. Cu excepția „Academiei Romîne“ unde protecționismul nu-și are loc, toate celelalte institute și instituții procedează în familie. Ideia „Ideii Europene“ de a apela la sufragiul cetitorilor pentru a decerne un premiu literar e și originală și dreaptă. Nu știm a cui o fi vina că totalul voturilor exprimate cu această ocazie nu trece de două sute. Poate nu are „Ideia Europeană“ mai mulți cetitori sau poate cetitorii revistei se desinteresează de asemenea loterii literare. Un lucru precizează însă acest sufragiu: că cel mai rubit dintre scriitorii noi este d-l Ion Minulescu, căruia Societatea Scriitorilor îi refuzase mai dăunător premiul. E o spirituală satisfacție a sufragiului literar.

Dem. Gilman, care publică de mai multă vreme în diferitele reviste literare versuri în care se întrezăria un adevărat talent, a oferit „Universului Literar“ spre publicare o serie de sonete, care, prin adîncimea simțirii, îndrăzneala ideilor poetice și plasticitatea formei, pot fi socotite drept cele mai frumoase sonete scrise în limba romînă. Ne bucurăm că din marele număr de începători se desprinde în sfîrșit un talent atît de sănătos și de original totodată și că el poate să fie impus marelui public de către revista noastră.

D-l I. Simionescu relevă cu legitime revoltă chipul cum se înfățișează cartea românească în vitrinele librăriilor din Ardeal. Broșuri cu un anumit conținut care

se adresează simțurilor se răs-pîndesc din bielsug cu aceiași nesăturată dorință de cîștig.

O anumită editură bucureșteană a pornit exploatarea ținuturilor virgine de dincolo de vechile hotare.

G. V. B.

Reviste

Sufletul Romănesc, Anul I Nr. 1. — Noua revistă craioveană ni amintește iarăși numărul mare de institute grafice pe care-l posedă cetatea Banilor. Lipsa de lucru a tipografilor, probabil, le face să încurajeze mai mult decît e nevoie literatura autohtonă. Altfel nu ni putem explica apariția *Sufletului Romănesc*, prin care trei tineri ce-și puteau găsi oriunde o bună primire, caută să se impună mai rîpede decît li îngăduie vîrsta și talentul. Nu ajunge să fii tradiționalist și entusiast pentru a tipări o nouă revistă literară. Păcatul cel mare al generației actuale se evidențiază și de astădată: nerăbdarea de a parveni și individualismul sterp al unor ambiții vane.

Cielul de poezii pe care îl inaugurează aci d. Ion Pilat ni-l prezintă pe poet într'un nou aspect de transformist literar. După influența lirice franceze moderne și după cea a lui Vasile Alecsandri, d-l Ion Pilat se inspiră din misticismul sincer al lui Nichitor Crainic și din splendida plastică a lui Reiner Maria Rilke. Cele câteva poezii publicate din acest cielu ni arată însă că d-l Pilat se menține în artificialitatea rece din „Satul meu“ și în aceiași lipsă de spontaneitate cu care ne-am obișnuit la d-sa.

S.

„Cartea sau scriitorul“ — În vechementa campanie pentru și contra subvențiilor ministeriale acordate unor scriitori sau unor opere literare, d. Liviu Rebreanu, președintele societății Scriitorilor Romîni, în articolul prim al „Mișcării Literare“ discută chestiunea din punct de vedere al interesului scriitorului. I-s-a atribuit lipsa de echitate în sprijinul oficialității numai de organizării breslei scriitoricești. De aceea d-sa condeie la desăvîrșita unire și bună înțelegere a acestei bresle.

„Scriitorii romîni nu vor do-

bină și cele convenite oltă vreme nu vor ajunge să pună interesul profesiei lor mai presus de meschinele interese personale.

Singuratecii, scriitorii pot fi personalități strălucite, se pot bucura de stăină și de admirație, dar nu vor înălța cîtuși de puțin prestigiul colectiv al breslei. Drepturi însă nu sînt în stare să cucerească decît grupările organizate, solidare, conștiente de menirea și de puterea lor.

Numai o breaslă respectată poate spera împlinirea desideratelor ei juste. Respectul începe dela tine însuși. Scriitorii romîni, ca profesioniști, nu se respectă pe ei înșiși; cum să i respecte alții?"

G. V. B.

Cărți

Un bun manual școlar. — De cîte ori i s'a ivit prilejul, d-l profesor Iorga a arătat lămurit scăderile grave ale școlii noastre. Oricui i s'a înfățișat dovezile acestor scăderi a rămas convins de ce sistem perfect de închisție, de schinguire a sufletelor este instituția de educație și instrucție a tineretului dela șapte la douăzeci de ani.

Programe analitice confuze, încărcate și greșite, manuale nepotrivite, pliciși oare, greoaie, lipsite de viață, scrise adesea într'o prosă de băcănie, cînd ele ar trebui să fie numai pură literatură, și metode de predare unilateral pestaloziene menite să sugrume puterile sufletești în dezvoltare ale copilului.

În ceia ce privește manualele școlare, nu s'a realizat un cît de redus progres de zeci de ani în școala romînească.

În fiecare pagină întilnești aceeași morală utilitaristă respingătoare, care țintește să scoată suflete de pleșcari pînditori de profit la fiecare pas. Din fiecare istorioară învață să facă binele pentru răsplată, de cele mai multe ori materială.

Înțelegîndu-se greșit principiul concentrării materiilor, cartea de cîtire a fost umplută numai cu povești din mitologie, vinători prin Africa, întîmplări din vechea Grecie, finin du-se pe această cale să se ajute studiul geografiei și al istoriei și neglijîndu-se formarea sufletului copilului cu ceia ce se află în jurul lui, nedeschizîndu-i se ochii asupra lucrurilor ce-l inconjoară.

Copilul orășanului nostru nu cunoaște plîngul, săcerea, grîul, și-l si-

lești să ște de rost toate ruinele Egiptului.

De aceia a fost o revelație cînd am întilnit un manual—cartea de cîtire de curs secundar a d-lui profesor C. Dinu — care înlăturînd, nu lipsa de principii a vechilor deprinderi, dar aceia a unei sănătoase judecări elementare, s'a gîndit în primul rînd să pună la îndemina elevilor un material de lectură ușoară și frumoasă, care să corespundă dezvoltării lor sufletești.

Cît de bine a înțeles puterea poruncitoare a acestui principiu d. Dinu ni-o arată așa de potrivit în citeva din cuvintele prefeței:

„Pe elevi nu i am despărțit de la început de casa părintească și li-am lărgit orizontul școlii; i-am plimbat prin colțuri minunate ale firii și i am pus aproape de voinici uni neam viteaz: ne-am oprit cu el lîngă firicelul de iarbă, clătînat de mersul unei furnici și i-am condus prin lumea sufletelor mici și devotate ale ființelor negrăitoare, etc.»

Sădirea simțimintelor iubirii de țară și a dragostei de viață e urmărită în atitea bucăți de cîtire.

Cetînd cartea de față, copilul va cunoaște și va simți hărnicia și sănătatea țaranului nostru și legătura dintr'el și brazdă; îi va vedea șezătoare și sărbătorile; va trece uimit pe lîngă tainele munților; va auzi susurul izvoarelor, va privi cerul; se va bucura de vitejie străbune și se va simți mai mult al nostru și al lumii.»

Alegerea bucăților de lectură și gruparea lor pe idei principale, e aplicarea în chip fericit și măestrit a principiilor enunțate în prefață.

O dovadă că această carte de cîtire, ca și oricare a ta, e bună, e și aceea că ea poate fi cetită cu aceeași tragere de inimă și cu același folos, nu numai de copilul căruia i se adresează direct, dar, în aceeași măsură chiar de omul matur, care a alunecat cîndva grăbit sau pe de parte de școală.

* * *

O artă nouă în literatura noastră pedagogică.

Sărăcăcioasa noastră literatură pedagogică s'a îmbogățit anul acesta cu o lucrare dintr'un gen total inexistent pînă a. um. *Dicționarul pedagogic enciclopedic* al d-lui Dimitriu, e menit să fie cel mai prețios ajutor, adesea chiar îndrumător tînrului dascăl, care pleacă așa de slab înarmat de pe băncile școlii să lupte cu greutățile pe care viața i le aruncă înaintea și mai cu dărnicie decît oricî

Enunțarea materiilor din care s'au cules anumite chestiuni, unele subiecte mai de samă ni arată cît de spornic ajută la dezvoltarea culturii generale și profesionale acest dicționar pedagogic.

Psihologie, pedagogie, pedologie, metodică, didactică, istoria pedagogiei, grădinile de copii cu lecțiunile ei, educația în general, igiena copilului, chestiuni de pedagogie experimentală, pedagogia modernă, chestiuni de învățămînt, școala activă, istoricul școlii românești, metodică tuturor obiectelor de învățămînt, schițe de plan pentru toate subiectele: de gramatică, aritmetică, geometrie, istorie și multe din celelalte obiecte, tratarea dexterităților, datoriile directorilor de școli, legile și regulamentele școlare, a comitetelor școlare, a băncilor populare, a căminurilor culturale, casele de sfat și cîtire cu statutele și modul de înființare și funcționare, organizarea școlară, sfaturi asupra vieții învățătorului în sat.

Dicționarul e lucrat după modelul *Enciclopediei Pedagogice* a profesorului Rein din Jena și *Dicționarul Pedagogic* de Buisson, consultîndu-se multe alte lucrări străine. Lucrarea e cu atît mai bine venită, cu cît ea poate fi utilizată și de părinții pătrunși de mai multă grijă pentru buna creștere a copiilor lor.

Primul volum apărut de curînd cuprinde 412 pagini și merge pînă la litera E.

G. V. B.

Cu prilejul deschiderii cursurilor universitare de anul acesta „UNIVERSUL LITERAR“ va apărea într'un număr închinat vieții universitare, la care vor colabora domni profesori și studenți ai tuturor universităților din țară.

Universul Literar

Cuponul Nr. 25.

Strângeți complet aceste cupoane și veți lua parte la premiile „Universului“ printre cari 2 CASE. și 2 VILE.

— Tragerea în toamnă Citiți în „Universul“ lista premiilor.